

بقلم آقای محمد مهران
پیشکار اداری آذربایجان

آذربایجان گمنونی

دریاچه رضائیه

دریاچه رضائیه واقع است در جنوب غربی آذربایجان و شمال غربی ایران طول آن شرقی - غربی و عرض آن شمال - جنوبی است طول دریاچه ۱۳۵ کیلومتر و عرض آن ۵ کیلومتر عمق آن از ۶ الی ۷ متر و در بعضی نقاط به ۱۷ متر هم میرسد و در تابستان بهات تبخیر آب تا دو متر نازل میشود. این دریاچه در کیفیت آب و هوا و کشاورزی آذربایجان بسیار دخیل و مؤثر است ارتفاع آن از سطح دریای سیاه ۱۲۹۷۲ متر و مساحت سطح آن با جزائر در حدود ۵۸۰۰ کیلومتر مربع میباشد. تبخیر آب آن بواسطه بارندگی و مخصوصاً رودخانه‌هایی که بآن میریزد و بموقع نام رودخانه‌ها خواهد آمد جبران میشود آب آن خیلی شور و قدری تلخ و باین علت هیچ ماهی در آن یافت نمیشود و باید آنرا بحرالمیت ایران نامید. در باطلاقیهای سواحل آن بعضی پرندگان شکاری مخصوصاً اردک و در بعضی از رودخانه‌هایی که بدریاچه میریزد بعضی ماهیها دیده میشود.

آب دریاچه رضائیه بمناسبت دارا بودن املاح: کلرور دو منیزیم - سولفات دو منیزی - سولفات دو کلسیم - سولفات دو پتاسیم - نمک طعام وید که بمقدار ۱۴ درصد در آب دریاچه وجود دارد و هم چنین گل ولای سواحل دریاچه برای بعضی امراض جلدی و رماتیسم بسیار نافع میباشد. تجزیه‌هایی که ناخالصی

از آب دریاچه شده متفاوت و باید گفت هنوز تجزیه کاملی در نقاط و فصول مختلف بعمل نیامده است میگویند در صورتیکه نسبت با استخراج ید اقدام لازم فنی شود سود زیادی را در بر خواهد داشت .

در دریاچه رضائیه کشتیرانی میشود فعلا استفاده مهم از این دریاچه استخراج معادن نمک مجاور آنست و تقریباً نمک استان آذربایجان را همین دریاچه تامین و قسمتی از آن نیز بعراق صادر میگردد.

سواحل این دریاچه عاری از درخت و رستنیها بوده و اغلب باطلای است و کرانهها اغلب بواسطه عدم دسترس بآب غیر مسکون است

یک جزیره بزرگ بنام جزیره شاهی در قسمت وسط دریاچه قرار گرفته مساحت آن ۳۳۷۵ کیلومتر مربع و دورشته کوه بوازات یکدیگر شرقی غربی در آن واقع گردیده و دهاتی چند بشرح زیر در آن قرار دارد :
آغ گنبد (سفید گنبد) - گمی چی - سلتمین - برجلو - قیچان - تیمورلو - علاوه چند جزیره کوچک و بزرگ غیر مسکون نیز وجود دارد که اسامی و مساحت آنها بقرار زیر است :

جزیره قوبون ۲۶۸۲ کیلومتر مربع - جزیره آرزو ۴ کیلومتر مربع - جزیره ایشک ۴۴ کیلومتر مربع - جزیره اسپیر ۱۶ کیلومتر مربع
مجمع الجزایر کوچک دیگری بنام کمرداغ - چارلی - دنخلی - امخلی - قره تپه - قیچی برچی - آج تپه سی - جزائر دو قوزلار در قسمت جنوب دریاچه وجود دارد .

بطوریکه ذکر شد غیر از جزیره شاهی سایر جزائر غیر مسکون ولی جنگلهای کوچکی از درختان انجیر و سقز و بادام خودرو در آنها موجود است و چون هوای معتدلی را دارا میباشد در فصل زمستان اهالی دهستان مجاور دریاچه اغنام خود را بجزائر مزبور برای چرامیبرند

جزیره شاهی دارای چشمه های آب شیرین بوده و گندم و جو و بادام

امور کشاورزی و دامپروری

آذربایجان از نظر کشاورزی و دامپروری منطقه‌ایست بسیار مهم و قابل توجه - و درین سایر استانهای ایران بواسطه استعداد طبیعی و دارا بودن آب و بارندگی‌های متناوب و جلگه‌های حاصلخیز و مراتع متعدد از بهترین و مناسب‌ترین استانهای کشور وین همه ممتاز بشمار می‌آید.

در تمام شهرستانهای آذربایجان و توابع آن بطور کلی غلات، حبوب، نباتات روغنی کاشته میشود و علاوه بر آن در میانه و آستارا و خلخال و ارسباران و خوی برنج و در میان دواب و مراغه و مهاباد و بوکان و سلدوز چغندر قند و در خوی، ماکو، مرند، ارسباران، خیاو، مغان، بناب و علمدار پنبه نوع امریکا - می و بومی و در مهاباد و سلدوز و رضائیه و توابع و سقز و سردشت توتون کشت میشود و بالاخره همه نقاط آذربایجان استعداد هر گونه کشتی را دارا است و هر گاه يك کارخانه قند در رضائیه و کارخانه دیگری در خیاو ایجاد نمایند از حیث چغندر در نقطه مزبور مانند میان دواب برخوردار خواهند بود - میزان استعداد و طرز کشت چغندر و مقدار قند و سایر جزئیات آن در فصل علیحده ذکر خواهد شد.

مهمترین کشت آذربایجان و محصول آن غله (گندم و جو) است که در پائیز و بهار انجام و بصورت آبی و دیمی بهره میدهد باین معنی که يك قسمت از اراضی و دهات آذربایجان بوسیله رودخانه و قنات و چشمه سارها مشروب و باقی اراضی تحت کشت که قسمت اعظم اراضی این استان است دیمی و اگر در مواقع ضروری باران و برف بموقع برسد زراعت دیمی این استان قابل ملاحظه و از ۵ الی ۱۰ تخم بهره میدهد والا بهره نسبتی که در نزول باران تأخیر رخ دهد بهمان نسبت نیز از میزان محصول کاسته شده و گاه کشاورزان بمیزان بذری که بکار برد اند بهره نمی‌برند.

سطح کشت گندم و جو پائیزه و بهاره بهکثرت بتفکیک آبی و دیمی در

سالهای معمولی در جدول زیر تعیین شده است.

نام حوزه	گندم پائیزه آبی	گندم پائیزه دیمی	جو پائیزه آبی	جو پائیزه دیمی	گندم بهاره آبی	گندم بهاره دیمی	جو بهاره آبی	جو بهاره دیمی
مرند	۷۹۵۰	۱۰۴۵	۲۴۰۰	۱۰۰۰	۱۲۰۰	۶۰۰	۸۰۰	۳۰۰
اهر	۸۵۰۰	۴۸۵۰۰	۲۵۰۰	۱۴۵۰۰	-	۵۰۰	-	۳۰۰
شبستر	۸۸۰۰	۲۰۰	۷۰۰	۵۰	۹۰۰	۲۰۰	۱۵۰	۵۰
علمدار جلفا ۱۰۸۳	۲۱۶۷	۲۴۲	۴۸۳	۲۱۵	۴۷۵	۱۷۵	۴۷۰	۴۷۰
آذرشهر ۱۳۵۰	۱۰۰۰	۳۰۰	۲۰۰	۲۶۰	۱۵۰	۴۰۰	۳۱۰۰	۳۱۰۰
میانه	۳۳۳۹	۷۶۷۸	۳۸۲	۷۶۴	۱۵۰۲۶	۶۰۱۰۶	۲۲۱۲۲	۸۸۴۹۰
سراب	۵۳۲	۱۱۷۵۰	-	-	۲۳۹۲	۹۳۲	۲۵۸۷	۷۳۳۰
بستان آباد ۸۲۶	۱۱۰۰۱	-	-	-	۹۱۶	۴۰۳۳۹	۱۸۳	۶۱۸۶
مراغه	۹۱۳۷	۱۱۷۱۰	۲۲۲۵	۴۰۸۳	۴۰۵	۱۶۰	۷۳۰	۸۰
میاندوآب ۲۰۰۰	۸۰	۵۰۰	۳۰	۳۰۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۱۵۰۰	۵۰۰
اردبیل ۱۱۶۵۰۰	۵۶۰۰۰	۵۶۰۰	۱۶۰۰۰	۵۵۰۰	۲۴۰۰	۲۴۰۰	۲۷۰۰	۴۰۰۰
خلخال ۶۵۰۰	۱۸۰۰۰	۱۸۰۰۰	۲۴۰۰	۱۲۵۰۰	۱۲۵۰۰	۳۷۵۰۰	۱۰۰۰	-
خیابو ۱۰۰۰۰	۳۶۰۰۰	۳۰۰۰	۷۲۰۰	-	-	-	-	-
رضائیه ۳۳۴۹۹	۱۶۷۲	۸۲۳	۴۳۲	۱۵۶۰	۶۹۸	۱۳۳۹	۵۷۴	۵۷۴
خوی ۱۶۳۰۶	۲۶۸۷	۴۶۲۰	۷۹۰	۳۲۷۰	۸۰۰	۱۱۲۰	۱۴۰	۱۴۰
ماکو ۱۸۰۰	۱۵۰۰	۶۰۰	-	۹۲۰	۳۹۶	۷۰۰	۴۵۴	۴۵۴
شاهپور ۴۳۳۲	۲۱۶۶	۱۰۰۰	۶۰۰	۱۲۵۰	۳۷۵	۲۵۰	۱۵۰	۱۵۰

جمع ۱۱۳۱۲۴۹۰۵۷۵۶۶۱۴۲۶۳۱۹۹۸۱۴۹۴۸۵۳۲۲۶۶۹۲۲۱۳۱۵۶۲۰۳۳۰۴

باتوجه بصورت بالا غیر از مهاباد که آمار آن بدست نیامد ۸۳۷۰۰۰ هکتار از اراضی آذربایجان زیر کشت گندم و جو میباشد و چنانچه عملکرد در اراضی زراعت آبی بطور متوسط تخمی ۷ تخم و در دیمی تخمی ۴ تخم و واحد کشت هم

در هر هکتار زراعت آبی ۱۵۰ کیلو و در دیمی ۲۰۰ کیلو فرض کنیم نتیجه حاصله از محاسبه فوق باینقرار خواهد بود :

محصول گندم آبی و دیمی استان آذربایجان باستثناء مهاباد در یکسال ۵۶۴۰۰۰ تن

۱۹۴۴۰۰

۷۵۸۰۰۰ تن

چهلتن

با این کیفیت در سالهای معمولی و عادی پس از وضع تصرف اهالی در حدود ۸۰۰۰۰ الی ۱۰۰۰۰۰ تن مازاد غله دارد که میتوان بمصرف سایر نقاط ایران رسانید .

ملاحظات

هرگاه بسه موضوع زیر توجه شود میزان غله آذربایجان ترقی فاحش خواهد نمود :

- ۱- سد بندی و تهیه آب - از رودخانه‌هایی که بدریاچه رضائیه - رودارس - بحر خزر میریزد میتوان بوسیله سد آب را ذخیره و مقدار زیادی اراضی دیمی را آبیاری و مقداری اراضی لا زرع را کشت نمود.
- ۲- تغییر وسائل و ابزار کشت - متأسفانه در بعضی نقاط آذربایجان هنوز آلت شخم سنک نوک تیزی است که مربوط بزمان حجر میباشد و سایر نقاط نیز ابزار کشت موتوری را دارا نیستند.

چون کشاورزان آذربایجانی اکثراً تندرست و صحیح المزاج بوده و آلودگی بافیون و دخانیات ندارند تردیدی نیست در صورت تغییر ابزار فلاحتی و تهیه تراکتور و امثال آن که در فلاحه امروزه اروپا و امریکا بکار میرود وضع و بهره عمل زراعت در آنحوزه با استعداد سرشاری که دارد بیایه میرسد که عموم مالکین و کشتکاران از آن تمتع مالی زیادی خواهند برد و انجام این عمل با مساعدت دولت بوسیله شرکت‌های فلاحتی که در هر حوزه باید ایجاد شود کاملاً سهل و آسان است .

۳- تغییر بذر - بذر غالب نقاط آذربایجان خوب نیست مخصوصاً حوزه شبستر - خوی - شاهپور - رضائیه و مهاباد تغییر ماهیت داده است و هر چه بگذرد بر بدی آن افزوده خواهد شد.

توضیح مطلب آنکه در نقاط مزبور علاوه بر آنکه تنعم فوق العاده ضعیف و لاغر است تدریجاً مخلوط با چودار گردیده و نزدیک است موضوع گندم منتفی شود بهمین دلیل ساکنین و اهالی حوزه های نامبرده هر ساله نیازمند بکمک از سایر حوزه ها بوده و رفته رفته سطح کشت گندم و جو تنزل فاحشی نموده و جای خود را بمحصولات دیگر داده است و ذرعین حال رعیت و مالک هر دو بآبیره بسیار نازل و فقر و فلاکت دست بگیربان هستند .

تغییر بذر که سهل الحصولتر از دو قسمت دیگر است باید فوراً عملی شود باین طریق که دولت از مازاد جنسی که هر ساله جمع آوری میکند سالی در حدود یک هزار تن از گندم حوزه بوکان و میان دو آب و مراغه که مرغوبتر از سایر نقاط است بمالکین و زارعین (مخصوصاً خرده مالکین) تحویل و با محصول آنها معاوضه یاسال بعد وصول نماید و در کشت آن نیز نظارت کند که بمصرف خوراک نرسد رفته رفته در ظرف پنج سال بذر آنچودود تغییر و به نتیجه مطلوب میرسد. امروزه خرده مالکین حوزه های نامبرده شخصاً قادر بر انجام این عمل نبوده و محصول خراب هر سال را مجدداً میکارند و سال بعد بهره و محصول بدتری از سال قبل عاید آنها میشود و با دوام این عمل نتیجه معلوم است :

اصولاً در بذر کلیه محصولات فلاحتی آذربایجان باید توجه خاص شود و موضوع منحصر به بذر گندم و جو حدود سابق الذکر نیست بلکه نسبت به بذر پنبه و تغییر بذر توتون چپق که باید بواسطه عدم احتیاج بآن تبدیل به کشت توتون سیگار شود و طرز زراعت و عمل آوردن آن بایستی وزارت کشاورزی

وزارت دارائی مراقبت و نظارت خاصی بوسیله مهندسین کشاورزی و مأمورین دارائی بنمایند تا نتیجه آن عاید دولت و ملت شود.

برنج کاری در بعضی نقاط آذربایجان از گرده و چمپا تجاوز نکرده و رفع نیاز نمیکند باین قسمت اگر توجه شود و برنج صدری کشت گردد برنج مورد احتیاج آذربایجان در همان حوزه تهیه و تدارک خواهد شد و نیازی بحمل آن از گیلان نیست

ناهمام

